

Кастарнов Д.Б., ад'юнкт кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

ДОКАЗУВАННЯ ОБСТАВИН, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ОСОБУ ПІДОЗРЮВАНОГО (ОБВИНУВАЧЕНОГО) В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Протягом усієї історії людства питання боротьби зі злочинністю посідали чільне місце у здійсненні та реалізації державної політики. Особливого значення набуває ця проблема в умовах, коли Україна проголосила курс на побудову суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави (ст. 1 Конституції України). Принцип верховенства права є домінуючим у системі засад кримінального провадження, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (ст. 8 КПК України).

Однією з форм міжнародної інтеграції у боротьбі зі злочинністю, що поширюється за межі держави, є об'єднання зусиль правоохоронних органів у діяльності міжнародних організацій, що мають повноваження з координації зусиль у боротьбі зі злочинністю. Важливе місце у цьому напрямку належить законодавчому положенню, згідно з яким під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язанні неухильно додержуватися вимог Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість, яких надана Верховною Радою України, а у разі, якщо норми Кримінального процесуального кодексу України суперечать міжнародному договору, застосовуються положення відповідно міжнародного договору України (ст. 9 КПК України).

Зважаючи на це, особливої уваги набуває діяльність одного з центральних суб'єктів провадження - слідчого. Саме слідчий має забезпечити виконання завдань кримінального провадження, щодо охорони прав, свобод та законних інтересів

учасників кримінального провадження. Їх реалізація можлива лише за умови доказування обставин, що становлять зміст предмета доказування, з поміж яких особливе місце належить обставинам, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого), обтяжують чи пом'якшують покарання. В умовах євроінтеграційних прагнень нашої держави вирішення кримінально-правових конфліктів неможливе без урахування Європейських стандартів кримінального судочинства та врахування обставин, що характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого).

Аналіз чинного законодавства дозволяє зробити висновок про те, що із обставинами, які характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого), закон пов'язує вирішення таких кримінально-правових питань, як визначення виду покарання (ст.ст. 50-64 КК України), призначення покарання (ст.ст. 65-73 КК України), наявність обставин, що пом'якшують (ст. 66 КК України) або обтяжують покарання (ст. 67 КК України), призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено за даний злочин (ст. 69 КК України), звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України), звільнення від покарання (ст. ст. 74-87 КК України) та ін.

Особливого значення набувають обставини, що характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого), для вирішення питання про призначення покарання за сукупністю злочинів (ст. 70 КК України). Якісний судовий розгляд справи можливий лише за умови, коли під час досудового розслідування всебічно і повно будуть встановлені дані про цю особу. Так, наприклад до таких відомостей належать обставини, пов'язані з колишніми судимостями особи. Водночас даних лише про колишні судимості підозрюваного (обвинуваченого) недостатньо, необхідно, щоб при проведенні досудового розслідування слідчий з'ясував відомості про поведінку підозрюваного (обвинуваченого) в місцях позбавлення волі, про ставлення його до праці підчас відбування покарання за раніше вчиненні кримінальні правопорушення, про обставини, в силу яких мав місце виправний вплив.

Низка питань кримінально-процесуального характеру може бути вирішена лише за умови, що у кримінальному провадженні

будуть встановлені необхідні властивості особи підозрюваного (обвинуваченого). До їх числа слід віднести перш за все ті, які дозволяють вірно обрати форму досудового розслідування. Згідно ч. 1 ст. 503 КПК України кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється за наявності достатніх підстав, а саме:

1) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності;

2) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постанови вироку.

Крім цього, за наявності відомостей, що підозрюваний (обвинувачений) є неповнолітнім, або в силу фізичних чи психічних вад не може самостійно здійснювати своє право на захист, або не володіє мовою, якою ведеться провадження у кримінальному провадженні, слідчий зобов'язаний забезпечити участь захисника (ст.ст. 48-49 КПК України), а у відповідних випадках - перекладача (ч. 1 ст. 68 КПК України), педагога (психолога) (ч. 1 ст. 226 КПК України), законного представника (ст. 227, КПК України).

Властивості особи підозрюваного (обвинуваченого) враховуються і при обранні щодо нього запобіжного заходу. Згідно ст. 178 КПК України при вирішенні питання про необхідність обрання запобіжного заходу, щодо підозрюваного (обвинуваченого) і визначення його виду, повинні враховуватися тяжкість злочину, відомості про особу підозрюваного (обвинуваченого), його вік, стан здоров'я, сімейний стан, рід занять та інші обставини. Не встановлення однієї з перерахованих обставин перешкоджатиме вірному вирішенню питання про обрання запобіжного заходу. Цілком зрозуміло, що при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ч. 1 ст. 183 КПК України) слід докладати копії витягів з ЄРДР та повідомлення про підозру, копії протоколів затримання, допитів підозрюваного, а також наявні докази, що підтверджують обставини, які свідчать про необхідність обрання особі запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (відомості про особу підозрюваного (обвинуваченого), довідки про

судимість, дані про можливість особи переховуватися від слідства, про погрози на адресу потерпілих, свідків тощо.

Проаналізувавши положення норм ст. 183 КПК України, можна зробити висновок, що тримання під вартою - винятковий захід, який має застосовуватися лише у випадках, коли інші, більш м'які запобіжні заходи, будуть неефективними.

Отже, доказування обставин, що характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого) як цілеспрямована діяльність слідчого щодо встановлення певної сукупності відомостей, має важливе значення для правильного застосування норм кримінального закону, точного виконання та додержання вимог кримінального процесуального законодавства, вибору та застосування найбільш дієвих та ефективних прийомів під час проведення слідчих (розшукових) дій.